

ლია ქაროსანიძე

ტერმინოლოგია – ქართული ენის ხვალისდელი დღე

ცნობილია, რომ სალიტერატურო ენა უშუალოდაა დამოკიდებული სამეცნიერო ენის განვითარებაზე. თუ სამეცნიერო წრეები ზრუნავენ ენაზე, ქმნიან ტერმინებს, რომლებიც ქართული ენის ცოცხალ ლექსიკას თუ ძველ ქართულ მწერლობაში არსებულ მასალებს ეყრდნობა, ენა სწორად ვითარდება, მრავალი ტერმინი დროთა განმავლობაში სალიტერატურო ენის ბუნებრივი ნაწილი ხდება. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, სამეცნიერო ენის განვითარება სამეცნიერო წრეების დამსახურებაა, ენის დაცემა - მეცნიერული მუშაობის შესუსტების შედეგი. ბოლო ოცი წლის განმავლობაში საქართველოში განვითარებულმა მოვლენებმა განსაკუთრებით შეაფერხა ქართული ტერმინოლოგიისა და, შესაბამისად, ქართული სამეცნიერო ენის განვითარება.

ქართულ ტერმინთშემოქმედებას ხანგრძლივი ისტორია აქვს, მაგრამ ეს ისტორია სრულად ჯერჯერობით შესწავლილი არ არის. შესაძლოა ამიტომაც სამეცნიერო ლიტერატურაში ქართული ტერმინთშემოქმედების სკოლების გამოყოფის საკითხი არასოდეს დასმულა. ჩემი აზრით, საკუთარი მეცნიერული ხედვისა და მიმართულების განსაზღვრით, ნათლად ჩამოყალიბებული სამოქმედო გეგმებით, ქართულ ტერმინთშემოქმედებაში თამამად შეგვიძლია გამოვყოთ ოთხი განსხვავებული სკოლა:

1. X-XII საუკუნეებისა;
2. ილია ჭავჭავაძისა და მის თანამედროვეთა;
3. ე. წ. სიტყვარისტებისა;
4. საბჭოთა პერიოდისა.

როგორი უნდა იყოს ქართული დარგობრივი ტერმინოლოგია: ქართული, ქართულიც და საერთაშორისოც თუ საერთაშორისო – ეს არის ის უმთავრესი საკითხი, რომლის შესახებ დავა იყო და იქნება მომავალშიც. მთავარი ისაა, რომელმა რა შედეგი მოუტანა ქართულ ენას, რომელი გზა იყო გამართლებული, რომელი – გაუმართლებელი. დღეს ამ საკითხის კვლევა და გარკვეული დასკვნების გაკეთება ქართული ტერმინოლოგიის ისტორიის შესწავლით სავსებით შესაძლებელია.

თითქმის ყველა, ვისაც ქართული ტერმინოლოგიის საკითხებსა თუ, ზოგადად, ისტორიაზე უმუშავია, ერთ რამეზე თანხმდება: საუ-

კუნეების ქართული ტერმინთშემოქმედება ჩვენს დროისაზე წინასწარ-ლია და სიშორის მიუხედავად, ბევრ რამეს გვასწავლის¹. ეს პერიოდი სწორედ იმითი არის გამორჩეული, რომ მთელი ევროპული კულტურის, მეცნიერების, ტერმინოლოგიის საფუძვლად აღიარებული ბიზანტიური კულტურა ქართველმა მთარგმნელებმა ისე გადმოიღეს, ქართული ენის ბუნება არასოდეს დავიწყებიათ. სწორედ ამ დროიდან იწყება ქართული ენის საკითხების კვლევა, ქართული სამეცნიერო ენის განვითარება. ეფრემ მცირემ, არსენ იყალთოელმა, იოანე პეტრიწმა და სხვებმა მრავალი ახალი სიტყვა შემატეს ქართულს, ენობრივი საკითხებისადმი მათი მიდგომის შედეგია ისეთი სიტყვები, როგორებიცაა: არსი, არსებობა, ხედვა, ხედვითი, არარაობა, ძლიერება, გონი, გონიერება, განცდა, ვითარება, მეცნიერება, უმეცრება, იგივეობა და მრავალი სხვა. ამ დროს შეიქმნა ქართული ფილოსოფიური, გრამატიკული, მათემატიკური ტერმინები.

ენა, ბუნებრივია, ცოცხალი ორგანიზმია. იგი ვითარდება სხვადასხვა ეპოქასა და გარემოში. ნასესხობა ამდიდრებს თუ აღარიბებს ენას – ამ საკითხზეც დავობდნენ და დავობენ მეცნიერები. ერთი რამ ცხადია: უცხო ენების გავლენის ქვეშ მყოფი ენა, თუ მას ძველი ქართველი მთარგმნელების ან ილია ჭავჭავაძის მსგავსი გულშემატკივარი არა ჰყავს, ბუნებრივი გზით ვერ განვითარდება. სწორედ ასე მოხდა მე-13 საუკუნიდან: ქართულ ენაში შემოიჭრა თურქულ-სპარსული ნასესხობები, რომლებმაც, ცხადია, ქართული ენის ძირძველი სიტყვობრივი საუნჯე შეცვალა. ამას დაერთო მე-19 საუკუნე, ქართული სალიტერატურო ენისთვის უმძიმესი ხანა.

თუ რა შეუძლია ქართულ საზოგადოებას ენის გადასარჩენად,

¹ „რვა-ცხრა საუკუნის წინ ქართული მეცნიერული ენა ასეთი ღარიბი და უშნო არ ყოფილა; იმ დროის ხელნაწერები ნათლად გვიჩვენებენ, რამდენად მდიდარი და ეხლანდელზე უფრო განვითარებული ყოფილა მაშინდელი ქართული მეცნიერული ენა და რამდენად ჩვენზე უფრო სწორედ გრძნობდნენ ჩვენი განათლებული წინაპრნი თავიანთი ხალხის მოთხოვნილებებს და სამეცნიერო ტერმინები გაეროვნების აუცილებელ საჭიროებას („სიტყვარი“, 1920: 15).

„განსაკუთრებით დამაბულ ტერმინოლოგიურ მუშაობას აწარმოებდნენ გიორგი მთაწმინდელი, ეფრემ მცირე და იოანე პეტრიწი. ჩვენ მოგვეპოვება არა მარტო მათ მიერ შექმნილი ტერმინები, არამედ მათი მსჯელობაც ამა თუ იმ ტერმინის დადგენისა და ვარგისობის შესახებ. ერთი სიტყვით, წარმოება ნამდვილი ტერმინოლოგიური მუშაობა“ (ბერიძე, 1952: 29).

ამისი შესანიშნავი მაგალითი გვაქვს, საბედნიეროდ, საქართველოს ისტორიაში. ილია ჭავჭავაძემ და მისმა თანამედროვეებმა თითქმის თავიდან შექმნეს ქართული სალიტერატურო ენა. სკოლა, თეატრი, ბანკი თუ სხვა დაწესებულება ჩვენში, ნათარგმნი თუ ორიგინალური თხზულებები უნდა ემსახურებოდეს ქართველი ერის წინსვლასა და ეროვნული ნიშნის უფლებათა დაცვასა და წარმატებას, ე. ი. ქართული ენის მოვლასა და მზრუნველობას, ზრდასა და განვითარებას, აღორძინებასა და აყვავებას. ამას ითხოვდა ილია ჭავჭავაძე თანამედროვეთაგან, ასე ქმნიდა ახალ სალიტერატურო ენას. სწორედ ამ საქმის შედეგი იყო ის, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობის მოპოვების-თანავე ქართველებმა შეძლეს ქართული სახელმძღვანელოების გამოცემა.

უეცრად მოპოვებულმა თავისუფლებამ თითქმის ამოუხსნელი საკითხები დაუყენა წინ ქართველ მეცნიერებს: სოციალური, ეკონომიკური თუ კულტურული. იმ ყველაფრის განვითარებისთვის კი სამეცნიერო ენის საჭიროებას ხედავდნენ უპირველესად. „სამეცნიერო ტერმინოლოგია ჩვენს საუკუნეში ამ ღერძს წარმოადგენს, რომელზედაც მთელი თანამედროვე კულტურული ცხოვრება ტრიალებს უმაღლესი პარლამენტარიზმიდან ქვანახშირის თიხამდე, უზენაესი მათემატიკა-ფილოსოფიიდან წვრილ-ფეხას მოშენებამდე“, – წერდა ვასილ კაკაბაძე („სიტყვარი“, 1920: 1)

უნივერსიტეტის დაარსების დღიდან დაიწყო ქართული ტერმინების შეგროვება, მოწესრიგება, დარგობრივი ტერმინოლოგიური ლექსიკონების შექმნა. ამ დროს ყველაზე მეტად გამწვავდა კამათი იმის შესახებ, თუ როგორი ტერმინები უნდა დაემკვიდრებინათ ქართულში: საზოგადოების ერთი ნაწილი ფიქრობდა, რომ ტერმინების შექმნა საჭირო არ არის, არაფერია იმაში ცუდი, თუ საერთაშორისო ტერმინებს შემოვიღებთო. სატერმინოლოგიო სექციის წევრები: ვასილ კაკაბაძე, გიორგი გედევანიშვილი, რუსუდან და გიორგი ნიკოლაძეები, ირაკლი მჭედლიშვილი, ივანე ბერიძე, მიხეილ შალამბერიძე ეწინააღმდეგებოდნენ ამ აზრს და, ჩემი აზრით, შესანიშნავადაც ამტკიცებდნენ თავიანთ თვალსაზრისს. ვფიქრობთ, საერთაშორისო სიტყვები დროთა განმავლობაში ესპერანტოს მსგავს ჟარგონს დაამსგავსებდა ან ბაბილონური ზვავის ქვეშ მოიყოლებდა ქართულს („სიტყვარი“, 1920: 19-20; ქაროსანიძე, 2012: 75-82).

მათ მიზნად დაისახეს უკლებლივ ყველა სიტყვის გაქართულება და ამ გზით ახალი ქართული სამეცნიერო ენის შექმნა. როგორც რ.

დამბაშიძე წერდა: „ეს იყო თავგანწირული შრომა, ნაკარნახევი საქმის სიყვარულითა და ერის ინტერესებით“ (დამბაშიძე, 1981: 155). ივ. ჯავახიშვილი ხუმრობით მათ „ბანგნასვამ სიტყვარისტებს“ უწოდებდა.

ივ. ჯავახიშვილი არსებითად სხვაგვარი ტერმინოლოგიური მუშაობის მომხრე იყო. იგი წინააღმდეგი იყო ხელოვნურად შექმნილი ტერმინებისა და ქართულ წყაროებში ეძებდა ახალი ცნებების შესატყვისებს. ასეთი განსხვავებული თვალსაზრისი ჰქონდათ მე-19 საუკუნის საზოგადო მოღვაწეებსაც: რაფიელ ერისთავი, აკაკი წერეთელი და სხვები ამტკიცებდნენ: საჭიროა თავიდან შევიტყოთ, თუ რა და რა ტერმინები გვაქვს ჩვენს ქართულ ენაზე ძველ წიგნებში. ილია ჭავჭავაძე, იაკობ გოგებაშვილი, ივანე მაჩაბელი და სხვები ამტკიცებდნენ, თუ აგრე შევუდევით ჩვენს საქმეს, შორს წავა და სარგებლობა კი დიდი არ იქნებაო (დროება, 1882:2)

ვფიქრობთ, დღეს შეგვიძლია ვთქვათ, რომ „სიტყვარისტების“ დამოკიდებულება ამ საკითხებისადმი გაუმართლებელი არ იყო. ქართულმა ენამ ბუნებრივად შეითვისა მათ მიერ შექმნილი იმდროისათვის ხელოვნური ტერმინები: დენი, წნეხი, წნევა, ხსნარი, მინარევი, ბრჯენი, სადენი, კუთრი, წინაღობა, ხრახნი, ნათურა, მართობი, მართი კუთხე და სხვ.

შეიძლება მეტიც დამკვიდრებულიყო, მაგრამ ტერმინთშემოქმედების ეს გზა საბოლოოდ უარყო საბჭოთა ეპოქამ. 1926 წლიდან სატერმინოლოგიო მუშაობას უშუალოდ ფილიპე მახარაძე ხელმძღვანელობდა. როგორც ვუკოლ ბერიძე წერდა 1935 წლის ტექნიკური ტერმინოლოგიის შესავალში: „სატერმინოლოგიო კომიტეტს თავის მუშაობაში იმთავითვე (1926 წლიდან) სახელმძღვანელო პრინციპად ჰქონდა ეს თვალსაზრისი: ინტერნაციონალური ტერმინების თარგმნა საჭირო არაა, უცხოური ტერმინების შემოტანა უფრო ამდიდრებს ქართულ ენას, ვინემ მისი თარგმნა. ამხ. ფ. მახარაძეს არაერთხელ მიუქცევია ყურადღება, რომ არაფერს მატებს ქართულს და უარსაყოფია ისეთი ხელოვნურად შექმნილი ტერმინები, როგორებიცაა: ბანჭვინი (ბენზინი), ძალარი (სპირტი), მენაკი (გრადუსი), თანწყობა (სისტემა) და სხვა ამგვარი“ (ტექნიკური, 1935: V-VI).

ყველასთვის კარგადაა ცნობილი, რომ საბჭოთა ეპოქა განსაზღვრავდა კინოს, თეატრის, მხატვრობის, ისტორიის, ენათმეცნიერების და სადისერტაციო ნაშრომების თემატიკასაც კი. ამ ისტორიული ვითარების გათვალისწინება საშუალებას მოგვცემს ღრმად შევისწავლოთ და გავარჩიოთ, რომელი თვალსაზრისი იყო ნამდვილი და რო-

მელი - საბჭოეთის იდეოლოგია მითითება. ტერმინოლოგია ის სფეროა, რომელსაც პოლიტიკა ვერ ასცდებოდა. თითოეული ტერმინის ისტორიისა თუ, ზოგადად, ტერმინოლოგიის შესწავლისას ამ გარემოებას ვერ უგულვებელვყოფთ. ფილიპე მახარაძის ბრძანება-თვალსაზრისის მიუხედავად, ამ ეპოქაში განსხვავებულად გაგრძელდა ქართული ტერმინთშემოქმედება. როგორც კი საშუალებას ნახავდნენ, ქართულ საქმეს აკეთებდნენ დიდი ქართველი მეცნიერები, თანაც თითქოს მიგვანიშნებდნენ კიდეც ამაზე. 1952 წელს გამოქვეყნებულ სტატიაში ვუკოლ ბერიძემ ასე შეაფასა ძველი ქართული ტერმინთშემოქმედება: „პირდაპირ უნდა ითქვას, რომ ჩვენი წინაპარნი – გიორგი მთაწმინდელი, ეფრემ მცირე, იოანე პეტრიწი – გვჯობდნენ. ისინი ცდილობდნენ მეტ-ნაკლებად მშობლიური, ქართული ტერმინები დაედგინათ“ (ბერიძე, 1952:31). ვფიქრობთ, ამ სიტყვებშიც იკვეთება მისი თვალსაზრისი ქართული ტერმინოლოგიის შესახებ. ვუკოლ ბერიძის რედაქტორობით გამოსულ ლექსიკონებში საერთაშორისო ტერმინების გვერდით ქართული შესატყვისებიც უწერია. მისი გამოკვეთილი დამოკიდებულება ქართული ტერმინოლოგიის შესახებ სხვაგანაც ჩანს: „თუ ინტერნაციონალურ ტერმინს ქართულ ხალხურ სასაუბრო ენაში გააჩნია თავისი პარალელი, ჩვენც უთუოდ უნდა შემოვიღოთ იმ ვარაუდით, რომ ახლო მომავალში უცხო ტერმინი მოიხსნება და მარტო მშობლიური დარჩება სახმარებლად“ (ბერიძე, 1952:32).

ვახტანგ ბერიძე იგონებს: „მძიმე სამუშაო იყო ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებზე მუშაობა, მძიმე და გამოუჩენელი. ამ საქმისათვის ამდენი დრო და ძალა რომ არ მიემღვნა მამას, რა თქმა უნდა, ბევრად მეტი შეეძლო გაეკეთებინა „თავისთვის“, ე. ი. მეტი „საკუთარი“ გამოკვლევა დაეწერა და დაებეჭდა. უთქვამს ხოლმე, ლექსიკონზე მუშაობას ქვის კოდვა სჯობსო, მაგრამ მას უყვარდა ეს საქმე იმიტომ, რომ ესმოდა მისი ეროვნული მნიშვნელობა და იმიტომ, რომ თავდავიწყებით უყვარდა ქართული ენა. ჰქონდა ენის საკვირველი ალლო, რაც, რა თქმა უნდა, დიდად შველოდა ტერმინოლოგიურ მუშაობაში. მეც მომიხდა ჩემს ამხანაგებთან ერთად მამის ხელმძღვანელობით მუშაობა არქიტექტურის ტერმინოლოგიაზე და მაგონდება, როგორ შექმნა მან ჩვენ თვალწინ რამდენიმე ტერმინი, რომელთაც მალე მოიკიდეს ფეხი (მაგალითად, განაშენიანება - застройка, რომელმაც შეცვალა სულ სხვა აზრის მქონე გაშენება. კომისიისა და განყოფილების სხდომები, როგორც გამიგონია, ცოცხლად, საინტერესოდ და ხალისიანად ტარდებოდა. იყო კამათიც, სერიოზული მსჯელობა და „აღმოჩენის სიხარუ-

ლიც“, როცა მარჯვე ტერმინს მიაგნებდნენ. ამ სხდომათა მონაწილენი მხიარულად იგონებდნენ ხოლმე: როცა ახალი ტერმინი მიუჩვევლობის გამო გვეხამუშებოდა, ბატონი ვუკოლი გვეტყოდაო – ნახევარი საათი იარეთ ოთახში დიაგონალურად კუთხიდან კუთხეში და იმეორეთ ეს ტერმინი. ნახევარი საათის შემდეგ მოგეწონებათ და მოგეჩვენებათ, რომ მას უკვე დიდი ხანია იცნობთო. მამას შემოღებულია რამდენიმე ახალი უკვე სავსებით შეთვისებული ტერმინი-საშვები, მივლინება, შვებულება” (ბერიძე, 1987 :162)¹.

ვუკოლ ბერიძის შემდეგ ქართული ტერმინოლოგიური მუშაობა როგნედა ღამბაშიძის ხელმძღვანელობით გაგრძელდა. შესანიშნავმა მეცნიერმა ქართულ ტერმინოლოგიას ნამდვილი სამეცნიერო კვლევითი ბაზები შეუქმნა მომავლისთვის. მის მიერ დასახული სატერმინოლოგიო მუშაობის წყობა ასეთი იყო:

1. ძველი ქართული ტერმინოლოგიის შესწავლა;
2. ქართულ დიალექტებში დადასტურებული ტერმინების შეკრება;
3. მთელი რიგი ტერმინოლოგიური საკითხების საფუძვლიანი მეცნიერული კვლევა.

დარგობრივი ტერმინოლოგიური ლექსიკონების შექმნისათვის საჭირო მეცნიერული ბაზის მქონე ენათმეცნიერების ინსტიტუტი წარმატებით წარმართავდა მთელი ორმოცდაათი წლის განმავლობაში ტერმინოლოგიურ პოლიტიკას საქართველოში. ინსტიტუტში მიმდინარე ლექსიკოგრაფიული მუშაობა ერთ პრინციპს ემყარებოდა: ნებისმიერი სახის ლექსიკონი - განმარტებითი, მთარგმნელობითი თუ ტერმინოლოგიური - მთელი ინსტიტუტის საქმედ იყო ქცეული. თანხმდებოდნენ და ადგენდნენ ტერმინებს, რომლებიც ერთნაირად აისახებოდა ყველა სახის ლექსიკონში. დარგის სპეციალისტებისა და ენათმეცნიერთა ერთობლივი, შეთანხმებული მუშაობის შედეგი იყო ის ერთადერთი სწორი ნამდვილი ტერმინოლოგიური პოლიტიკა ქვეყანაში: ცენტრის მიერ მართული, სამეცნიერო კვლევებზე, ისტორიანზე დაფუძნებული ტერმინთშემოქმედება.

რას აკეთებს დღევანდელი ქართული სამეცნიერო საზოგადოება

¹ აქვე ვ. ბერიძე ერთ ამბავსაც იხსენებს: „ანეკდოტით მიაბმეს ერთი კაცის ამბავი: ქუჩაში მამამ ჩაიარა და იმ კაცის ნაცნობმა, რომელიც მამას მიესალმა, მას უთხრა: ამისი მოგონილია სიტყვა „შვებულებაო“. იმას უპასუხნია, მაგას რომ „შვებულება“ არ გამოეგონა, ოტპუსკში ვერ წავიდოდი, თუო?“

მომავლისათვის. რა ენით საუბრობს, რას ამკვიდრებს, რომელი მიმართულების მომხრეა? დაგეგმილი, შეთანხმებული სატერმინოლოგო მუშაობის რღვევას მოჰყვა სწორედ ის, რომ 90-იან წლებში ი. ჯიბუტის ხელმძღვანელობით მომზადებული დარგობრივი ტერმინოლოგიური ლექსიკონები სავალდებულოდ ვერ იქცა.

ამ დროიდან მოყოლებული დღემდე საქართველოში თვითნებურად მიმდინარეობს. „ვერავინ იტყვის, რომ ტერმინები არა გვაქვს, - ვკითხულობთ 1892 წლის „დროებაში“ – მაგრამ საქმე იმაშია, რომ ეს ტერმინები გაფანტულია. საჭიროა შეიკრიბოს, გადაიხედოს და ამ გზით გამოცხადდეს საყოველთაოდ სახმარებლად, რომ ყველგან ერთგვარი ტერმინების ხმარება იქნეს შემოღებული და არა ხელმძღვანელობდეს მასწავლებელი თავისთავად მოგონებული ტერმინებით“. XIX საუკუნის ეს საგაზეთო წერილი თითქოს ზუსტად აღწერს XXI საუკუნის 10-იანი წლების საქართველოს მდგომარეობას.

დღევანდელ ქართულ ტერმინთშემოქმედებას ნამდვილად შეიძლება ვუწოდოთ საგანგაშო. ერთი მხრივ, თითქოს იქმნება ტერმინები, შესაძლოა შესანიშნავიც, მაგრამ ვერ მკვიდრდება, მეორე მხრივ, ენა ივსება უცხო სიტყვებით: კოგნიტური (ხანაც კოგნიტიური), კრეატიული, კონსენსი, ნონსენსი, დისკურსი, იდენტობა, იდენტიფიცირება, ლოჯისტიკა და სხვა ამგვარი სიტყვების მოძალემა სამეცნიერო წრეების სისუსტეზე მიგვანიშნებს. სამეცნიერო ენა უცხო სიტყვათა სიჭარბით არ ჩამოუვარდება პრესის ქართულს¹. ამ და კიდევ მრავალგვარ და მრავალფეროვან უცხო სიტყვას წააწყდებით ქართველ მეცნიერთა ნაშრომებში. უცხო სიტყვების ასეთი მოზღვავება საფრთხეს უქმნის თურქულ-სპარსულ-რუსულ ენობრივ იერიშს გადარჩენილ ძირძველ სიტყვათა მარაგს. თითქოს უწყინარი სიტყვა ინტენსიური ხმარებიდან დევნის რამდენიმე ქართულ სიტყვას: კოკისპირული, ხშირი, მრავალფეროვანი, მრავალგვარი; კოგნიტურმა შემეცნებითი ჩანაცვლა, კრეატიულმა - შემოქმედებითი, ნოვატორულმა - ახალი, დაფიქსირება ასევე რამდენიმე სიტყვის ნაცვლად იხმარება: დღეს ქართველი იშვიათად იტყვის „გამოვხატავ“, „აღვნიშნავ“, „გამოვთქვამ“, „გამოვკვეთ“, თითოელის ნაცვლად გამოიყენება „ვაფიქსირებ“. უკვე არსებულ (ხშირად უძველესი დროიდან დამკვიდრებულ) ტერმინებს

¹ პურიზმი აღიზიანებს ქართული საზოგადოების ნაწილს, თუმცა მისი შედეგები არავის უკვლევია ქართულში (ამის შესახებ იხ. ქაროსანიძე, 2013: 141-146).

უცხოური ენაცვლება: გაუგებარია, რა საჭიროა უკვე დიდ ხნის წინ არსებული ცნებებისათვის ასეთი ტერმინების შემოღება. ასე გაჩნდა XX საუკუნის ქართულ ენათმეცნიერებაშიც კი უამრავი უცხო ტერმინი: პრევერბი, ადვერბი, კორელატი, გასუბსტანტივება და მრავალი სხვ. ჩემი აზრით, ეს განმარტება – „იგი იყენებს ბრუნვის ფორმანტებს დერივაციული აფიქსების ფუნქციით“ – ისეთივე დამახინჯებაა ქართულისა, როგორიც: „ეს არის დრაივი ლაივში“ ან „თქვენი პერფომანსი რელევანტურია“.

ჩვენ თვალწინ იქმნება უცხო და არაბუნებრივი, გაურკვეველი ენა, რომელსაც „საერთაშორისო ქართული“ შეიძლება ვუწოდოთ. ამას ბევრი ამჩნევს, ამის შესახებ ბევრი საუბრობს, მაგრამ, სამწუხაროდ, ყველა თავისებურად და მარტო ცდილობს სირთულის მოგვარებას. დღეს ყველა უნივერსიტეტში არსებობს სატერმინოლოგიო ჯგუფი, მეტიც: ყველა ბანკს თავის ტერმინთშემოქმედ-სტილისტი ჰყავს, სახელმძღვანელოების ავტორები თავად წყვეტენ, რომელი ტერმინი შეიტანონ წიგნებში, ამ ყველაფრის შედეგი, ცხადია, ვერ იქნება ერთიანი ტერმინოლოგია, ერთი სამეცნიერო ენა.

დღევანდელითა არსებითად განსხვავდება იმ ეპოქისაგან, როცა რამდენიმე უცხო სიტყვის გამოყენების გამო მკაცრად გააკრიტიკა ბარბარე ჯორჯადემ ილია ჭავჭავაძე. ილიას თავად ეპყრა ქართული სალიტერატურო ენის სადავეები და თითოეულ სიტყვას, შექმნილსა თუ უცხოს, თავის ადგილს უჩენდა ენაში.

დღეს სხვა საშიშროება ემუქრება ქართულს. საქართველოს თითქმის დაცლილი სოფლები საფრთხეს უქმნის ქართული სალიტერატურო ენის უმთავრეს მასაზრდოებელ ქართულ დიალექტებს, ხალხურ მეტყველებას. გლობალურ სამყაროში სხვა ერებიც ცხოვრობენ, მაგრამ ჩვენგან განსხვავებით, ბევრმა მათგანმა თანამედროვე ტექნოლოგია მშობლიურ გარემოსთან შეთავსებით მიიღო. არაქართულ ვინდოუსზე გაზრდილ ახალგაზრდებს კი ქართული ანბანის გახსენებაც უჭირთ. ამ ყველაფრიდან გამომდინარე დღეს, როგორც არასდროს, ისე გვჭირდება ქართული სამეცნიერო ენის დახვეწა, გამართვა, განვითარება. ამისთვის კი ქართული ტერმინოლოგიური სკოლების მიერ უკვე დასახული გზებიდან გადახვევა და რაღაც ახლისა და უჩვეულოს გამოგონება, ვფიქრობთ, საჭირო არ არის. ძველ მემკვიდრეობითობაზე აგებული სიახლე – ეს არის ქართული ტერმინთშემოქმედების დღევანდელი გზაც.

როგორც ივანე ჯავახიშვილი წერდა: ჩვენ ხომ ველურები არა

ვართ, რომ ყოველი საქმე მუდამ თავიდან დავიწყოთ და წინაპართა ნამუშევარს ზურგი შევაქციოთ. დაგეგმილი, შეთანხმებული, მეცნიერულად განსაზღვრული ტერმინოლოგიური მუშაობის აღდგენა გადაუდებელ ამოცანად უნდა გვექცეს დაუწყონებლივ თითოეულ ჩვენგანს, რადგან ხვალ, შესაძლოა, ყველაფერი დაგვიანებული აღმოჩნდეს.

ლიტერატურა

ბერიძე, 1952 – ვუკოლ ბერიძე, ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგიისათვის, მეცნიერება და ტექნიკა, №7, თბილისი.

ბერიძე, 1987 – ვახტანგ ბერიძე, მოგონებები, თბილისი.

დროება, 1882 – „დღიური“, „დროება“, №246.

„სიტყვარი“, 1920 – რუსულ-ქართული ტექნიკური ლექსიკონი (სიტყვარი), შედგენილი საქართველოს ტექნიკურ საზოგადოების სატერმინო სექციის მიერ, საშევარდნო ტანვარჯიშის ტერმინოლოგიის დამატებით, ტფილისი.

ქაროსანიძე, 2012 – ლ. ქაროსანიძე, ქართული ტერმინოლოგიის სირთულენი (ისტორია და თანამედროვეობა), საერთაშორისო სიმპოზიუმი ლექსოკოგრაფიაში, ბათუმი, 2012.

ქაროსანიძე, 2013 – ლ. ქაროსანიძე, ქართული ტერმინოლოგიის საკითხები, ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, XIII, თბილისი.

დამბაშიძე, 1981 – რ. დამბაშიძე, „პირველი ტექნიკური ლექსიკონი და მისი როლი ქართული სამეცნიერო ტექნიკური ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბებაში, ქართველურ ენათა სტრუქტურა, V, თბილისი.

ტექნიკური, 1935 – ტექნიკური ტერმინოლოგია, რუსულ-ქართული და ქართულ-რუსული, ტფილისი.

Lia karosanidze

Terminology – the Morrow of the Georgian Language

Summary

It has been known that the literary language directly depends on the development of the scientific language. If the scientific societies care about the language, create the terms on the basis of the living language or the sources of the Old Georgian Literature, the language is developing on the right track, many terms become the natural part of the literary language. In other words, when the scientific language is duely developed, the credit goes to the scientific circles and when it declines, this is the result of the insufficient efforts. During the last twenty years, the events that took place in Georgia seriously harmed the Georgian terminology and correspondingly, jeopardized development of the Georgian scientific language.

Terminological work in Georgia has its long history, but it has not been studied thoroughly yet. Maybe it is the cause, that the question of distinguishing several terminological schools never raised. To my mind, on the basis of the clearly outlined scientific approaches, courses of action, we can mark out four different schools in the Georgian terminological studies: 1. schools of the X-XII centuries, 2. Ilia Chavchavadze and his contemporaries; 3. the co-called word-ists; 4. the Soviet period.

What kind should the Georgian terminology be? 1.Georgian; 2. Partly Georgian and partly international; 3. International – this is the main issue of debates which always existed and will exist in future. It is significant for us to find out which of the mentioned principles occurred more useful for the language, which of them proved to be the right way to follow. Today, with help of the modern researches it is easy to study the whole history of the Georgian terminology and make certain conclusions.

It is well known that in the Soviet era the language and subject matter in the fields of theatre, cinema, literature, history, linguistics and the dissertation theses of all branches of science as well. Thorough historical studies will enable us to define which part of such approaches was useful and which was harmful, reflecting only the directives of the Soviet ideology. The sphere of terminology, by its character cannot avoid some political influence. We should not neglect this reality when studying history of separate terms or terminology in general.

Nowadays we have the situation in the field of the terminological work which can be referred as really alarming. From one side, the terms are created, even very good terms, but they are not implemented, from another side, the

language is contaminated with foreign words. The scientific language does not lag behind the language of the mass media, from this viewpoint. Such flood of the foreign terms threatens the Georgian language, which managed to overcome the attacks of the Turkish, Persian and Russian languages, though with great difficulties. Existing (sometimes from the earlier periods) terms are replaced by the foreign words. There is no need to introduce such foreign terms as “preverb”, “adverb”, “corelate” and so on. Beginning from the end of the XX century, we observe development of some strange unnatural language which can be called the “international Georgian”. Many linguists notice that, many talk about it, but unfortunately everyone tries to solve such problems individually. There are terminological groups in every university, and even more, every bank has its terminological stylist redactor; the authors of the manuals and textbooks use any kind of terms as they like. It is impossible get used to such situation, which surely cannot bring unified terminology as a result.

The Georgian language is exposed to other kind of threat too. The villages all over the territory of Georgia are almost emptied of population thus the Georgian dialects, the living colloquial language which has always been the source of the literary language, are endangered. Thus, nowadays there exists special need in correct Georgian terminology, correct scientific language. Our terminological schools should not turn off the determined ways of terminological work and there is no need of inventing new strange terms or copying foreign ones. The way of the Georgian terminology, in our opinion, is implementing novelty on the basis of terminological traditions.